

KS. JAROSŁAW M. POPŁAWSKI

Lublin

CHRYSTOCENTRYZM REGUŁY BENEDYKTYŃSKIEJ

Mimo iż od narodzin św. Benedykta (zm. ok. 547), założyciela zakonu benedyktyńskiego oraz twórcy opactwa na Monte Cassino, minęło już ponad 1500 lat, to jednak z uwagi na doniosłość jego Reguły (dalej: RB)¹ warto prześledzić główne założenia tego dokumentu, który wyznaczył w kulturze Zachodu jakby nowy porządek, zwłaszcza jeżeli chodzi o życie monastyczne²

Przedmiotem niniejszych rozważań będzie więc czas powstania i geneza oraz zasadnicze przesłanie Reguły, zwłaszcza zaś ukazanie jej chrystocentrycznego charakteru.

---

¹ Zawarte w niniejszym tekście wypisy pochodzą z polskiego wydania Reguły: Św. Benedykt z Nursji, *Reguła*, przekł. A. Świderkówna, Kraków 1994.

² P. Szczańciecki, *Święty Benedykt*, Tyniec 1987²; J. Aumann, *Zarys historii duchowości*, tłum. ks. J. Machniak, Kielce 1993, s. 84–85, K. Wilk, *Święty Benedykt, patriarcha Zachodu*, Katowice 1947; zob. także J. Misurerek, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, Lublin 1992, s. 19. Wielkie zasługi św. Benedykta znalazły swoje potwierdzenie w nauczaniu papieża Piusa XII, zwłaszcza w encyklice *Fulgens radiatur* (AAS 4–5(1947) 137); zob. także Homilia Piusa XII wygłoszona w czasie Mszy św. odprawianej w bazylice św. Pawła za murami z okazji upływu 14 wieków od śmierci św. Benedykta z Nursji, z dnia 18 września 1947 r. (AAS 30(1947) 452–456). O wielkim znaczeniu św. Benedykta dla chrześcijaństwa zachodniego świadczy także fakt ogłoszenia go przez papieża Pawła VI w 1964 r. Patronem Europy – zob. List apostolski papieża Pawła VI *Pacis Nuntius* (AAS 56(1964) 965). Do tego należy również dołączyć liczne wypowiedzi Jana Pawła II nawiązujące do samej postaci św. Patriarchy i jego dzieła – zob. Jan Paweł II, *O św. Benedykcie. Pisma i przemówienia*, Tyniec [b.r.w.].

I. CZAS POWSTANIA I GENEZA REGULY

Trudno jest dzisiaj określić, kiedy dokładnie i w jakich okolicznościach św. Benedykt napisał swoje doniosłe dzieło. Mało jest bowiem danych historycznych, które przybliżyłyby nam postać świętego Prawodawcy, a co dopiero konkretne i dokładne wydarzenia z jego życia³ Wiadomo jednak, iż po opuszczeniu Subiaco udał się wraz z uczniami do miasteczka Cassinum i tu obok, na górze Cassino, zbudował klasztor. Wskutek gromadzenia się coraz liczniejszej grupy uczniów, a być może i na ich wyraźne życzenie, powstała Reguła⁴ Sam Patriarcha określił ją jako „maleńką Regułę, którą pisaliśmy dla początkujących” (RB 73, 8). Zasadne wydaje się stwierdzenie, iż Święty znając dobrze pisma Ojców, jak również istniejące już teksty zakonodawców chrześcijańskiego Wschodu, pragnął nadać życiu monastycznemu na Zachodzie konkretny kierunek, w którym powinno ono zdążać.

Innym ważnym czynnikiem stworzenia swoistego rodzaju kodeksu życia i działania dla mnichów było określenie konkretnego modelu naśladowania Chrystusa w nawiązaniu do życia pierwszych gmin chrześcijańskich, o których wspomina m.in. św. Łukasz (por. Dz 2, 40 n.; 4, 30 n.). Święty Patriarcha był bowiem głęboko przekonany, iż Reguła „wskazując konkretną i pewną drogę” (RB, Prolog 20), pozwoli człowiekowi „zaspokoić swe tęsknoty za stałością, za miłością, za Absolutem”⁵ Mając bowiem na uwadze duchowy wzrost braci (RB 7, 8), jak również swoje osobiste

---

³ Istnieją wprawdzie liczne biografie św. Benedykta, jednak najpełniej jego osobowość możemy poznać na podstawie II Księgi *Dialogów* św. Grzegorza Wielkiego (przekł. A. Świderkówna, Kraków 1994, s. 302–380); zob. także Wilk, dz. cyt.; W N i g g, *Św. Benedykt z Nursji*, [w:] *Szkoła służby Pańskiej*, tłum. W Szlenzak, Tyniec 1982, s. 7–39; P. S z c z a n i e c k i, *Benedykt z Nursji*, EK II, 228; t e n ż e, *Święty Benedykt*, Tyniec 1987; A u m a n n, dz. cyt., s. 84; G. H o l z h e r r, *Reguła benedyktyńska w życiu chrześcijańskim*, tłum. W. Szlenzak OSB, Tyniec 1988, s. 18–25; W G e e r l i g s, G. G r e s h a k e, *Quellen geistlichen Lebens*, Bd. 1, Mainz 1995, s. 179; K. J a n i c k i, *Wstęp*, [w:] Jan Paweł II, *O św. Benedykcie*, s. 7–8.

⁴ Św. Grzegorz Wielki wyraźnie zaznacza, iż św. Benedykt „napisał bowiem Regułę dla mnichów wyróżniającą się jasnością sądów i przejrzystością sformułowań” *Dialogi*, 36, 1, s. 376.

⁵ Zob. A u m a n n, dz. cyt., s. 85. Zresztą i sam św. Benedykt w zakończeniu swego tekstu wspomina Regułę św. Bazylego jako źródło uświęcenia, jak również zachęca do czytania dzieł Ojców, które sam dobrze znał (por. RB 73, 5).

uświęcenie, Święty założył „szkołę służby Pańskiej” (RB, Prolog 45; 4, 55–56, 43, 3), której pragnął dać mocny fundament.

II. GŁÓWNE PRZESŁANIE REGUŁY

Chcąc najkrócej wyrazić istotę Reguły można by powiedzieć, iż stanowi ona zwarty i zasobny skrót Ewangelii zrealizowanej w niezwykłym rodzaju życia. Bowiem z jednej strony zawiera pewne zasady doktrynalne, z drugiej zaś ukazuje określony styl życia. Wszystko zaś po to, aby człowieka jak najściślej związać z tajemnicą Odkupienia. Życie mnicha szukającego Boga winno być dążeniem ku „wzniosłym szczytom cnoty i wiedzy” (RB 73, 9)⁶

Całość benedyktyńskiego Kodeksu stanowi Prolog i 73 części (rozdziały)⁷ Trudno jest tutaj zajmować się szczegółowym opisem poszczególnych rozdziałów Reguły, nie jest to też zasadniczym zamierzeniem niniejszego opracowania, niemniej wyakcentowane zostaną tylko charakterystyczne elementy, na które zwraca uwagę Ojciec Zakonodawca w poszczególnych częściach swego przesłania.

Struktura omawianego dokumentu jest jasna i przejrzysta. Część pierwsza (Prolog oraz rozdziały I–VII) to zasadnicze przesłanie, rozpoczynające się od słów: „Słuchaj synu nauk mistrza i nakłoń [ku nim] ucho swego serca” (RB, Prolog 1). W tej części spotykamy całość duchowej doktryny św. Patriarchy. Natomiast pozostałe rozdziały koncentrują się na podstawowych formach życia klasztornego, które wyznacza m.in. modlitwa (rozdziały 8–20). Pisząc o jej wielkim znaczeniu dla rozwoju życia duchowego, św. Benedykt szczególną wagę przywiązuje do modlitwy liturgicznej, jak również do połączonej z rozważaniem lektury Pisma św. (*lectio divina*)⁸ Opat z Monte Cassino dużą rolę przypisuje pokorze (RB 7, 1–70), której wylicza dwanaście stopni i uważa ją za podstawę duchowego wzrostu. Ostatnia, zasadnicza, część Reguły dotyczy klasztornej dyscypliny, konieczności podejmowania pracy tak fizycznej, jak i umysłowej oraz norm

---

⁶ Janicki, dz. cyt., s. 9.

⁷ Aumann, dz. cyt., s. 85–88; J. Kowalczyk, *Benedyktyńska Reguła*, EK II, 258–262.

⁸ Misiurek, dz. cyt., s. 19.

mówiących o przyjmowaniu braci do życia zakonnego⁹ W zakończeniu święty Zakonodawca zachęca do przestrzegania wszelkich wytycznych Reguły, gdyż to jest gwarancją osiągnięcia doskonałości. „Jeśli więc spieszysz do ojczyzny niebieskiej – pisze św. Benedykt – przestrzegaj najpierw z pomocą Chrystusa tej maleńkiej Reguły [...]. A wówczas, otoczony opieką Bożą, owe wzniosłe szczyty cnoty i wiedzy, o których właśnie wspominaliśmy, i ty także kiedyś osiągniesz!” (RB 73, 8–9).

III. CHRYSTOCENTRYCZNY CHARAKTER REGUŁY

Święty Benedykt był głęboko przekonany, iż Chrystus Pan, który jest w centrum życia Kościoła, również i dla każdego mnicha winien być niewyczerpalną tajemnicą, którą należy nieustannie zgłębiać. Chrystus jest bowiem dla zakonnika wartością nadrzędną – „niczego nie przedkładać – jak czytamy w Regule – nad miłość Chrystusa” (RB 4, 21)¹⁰ Św. Patriarcha miał świadomość, iż klasztor stanowiący swoistego rodzaju „drogę życia” (RB, Prolog 20) może stać się dla mnicha miejscem uświęcenia, ale tylko wtedy, gdy Chrystusa miłuje się niepodzielnie, przy równoczesnym zachowaniu prawdziwej pokory. Zatem to właśnie miłość i pokora (por. RB 7, 8) pozwalają wznosić się na wyżyny doskonałości – „ku niebu” (RB 7, 8).

Mówiąc jednak o Chrystusie, jako centrum życia mniszego, św. Benedykt już w Prologu podaje motywację takiego właśnie nastawienia do osoby Jezusa Chrystusa: „Do ciebie więc kieruję teraz moje słowa, kimkolwiek jesteś ty, co wyrzekasz się własnych chęci, a chcąc służyć pod rozkazami Chrystusa Pana, prawdziwego Króla, przywdziewasz potężną i świętą zbroję posłuszeństwa” (RB, Prolog 3). Widzimy zatem relację: Chrystus–mnich, Król i jego żołnierz¹¹ Tego rodzaju relacja wskazuje wyraźny kierunek wysiłków, jakie każdy zakonnik powinien podejmować, pragnąc jak najpełniej odwzorować w sobie obraz Chrystusa, za którym podąża. Ciekawą rzeczą jest, iż właśnie w Prologu św. Opat przypisuje Chrystusowi tytuł „królewkości” Wydaje się, iż w nawiązaniu do Ewangelii św. Jana (J 18,

⁹ A. de Vogüé, *Formacja i śluby mnisze według Reguły św. Benedykta*, [w:] *Duchowość starożytnego monastycyzmu*, red. M. Starowieyski, Kraków 1995, s. 115–129.

¹⁰ Zob. J a n P a w e ł II, *O św. Benedykcie*, s. 38; także A. J a n k o w s k i, *Życie mnisze* (1), Kraków 1994, s. 23.

¹¹ J a n k o w s k i, dz. cyt., s. 24.

33–37), pragnął on ukazać Chrystusa jako prawdziwego „Króla wieków” Równocześnie też nasz Autor wyraźnie odwołuje się do tekstu św. Pawła z Listu do Kolosan, zachęcając do wyrażenia Bogu wdzięczności za to, że „uwolnił nas spod władzy ciemności i przeniósł do królestwa swego umiłowanego Syna” (Kol 1, 12 n.)¹²

Widzimy więc, iż wszystko sprowadza się do jednej zasady, a właściwie relacji „Chrystus–Król i podwładny–mnich” Przy czym, w myśl nauczania św. Patriarchy, jest to zależność wdzięcznej miłości (por. RB, Prolog 49–50).

Św. Benedykt ukazuje nam również innego rodzaju relację Chrystus–mnich. Mianowicie, zachęcając do „wyrzekania się siebie, aby iść za Chrystusem” (RB 4, 10), pragnie, by realizować to wezwanie na zasadzie relacji Mistrz–uczeń¹³ Zadaniem bowiem ucznia jest nie tylko słuchanie mistrza, ale również naśladowanie go. Skoro więc Chrystus-Mistrz jest samą doskonałością, to i naśladowanie Go winno stać się sprawą nadrzędną. Czytamy bowiem w Regule: „Niczego nie przedkładać nad miłość Chrystusa” (RB 4, 21) oraz „Niech nic nigdy nie będzie dla nich ważniejsze od Chrystusa”(RB 72, 11)¹⁴

Innego rodzaju przykładem chrystocentrycznego charakteru Reguły benedyktyńskiej jest wyraźne odniesienie do Chrystusa, który stanowi najpewniejsze oparcie w walce z szatanem. Mianowicie w Prologu czytamy: „A gdy diabeł mu [tzn. uczniowi, mnichowi] coś doradza, odtrąca go razem z jego podszeptami daleko od swego serca i od razu wniwecz obraca, a rodzące się pokusy rozbija o Chrystusa, jak o skałę” (RB, Prolog 28)¹⁵ Zatem dla zakonnika jedyną rękojmią w walce z wszelkimi przejawami słabości i ułudami jest „Chrystus–Skała” Myśl ta pojawia się jeszcze i na innym miejscu Reguły, gdzie czytamy: „Złe myśli przychodzące do serca natychmiast rozbijać o Chrystusa” (RB 4, 50).

Bardzo ważnym elementem osiągnięcia doskonałości, o którym wspomina nasz Autor, jest fakt przyjęcia i powiązania wszelkiego rodzaju cierpienia z Chrystusem¹⁶ „Nie odstępując nigdy od nauki Pana – czytamy w regule

---

¹² Tamże, s. 27.

¹³ A. de V o g ü é, dz. cyt., s. 116; zob. także J a n k o w s k i, dz. cyt., s. 28.

¹⁴ Zob. J a n P a w e ł II, *O św. Benedykcie*, s. 40.

¹⁵ Ojciec Jankowski tę niezwykłą metaforę łączy z częstym przypadkiem, w którym najeźdźca zabijał dzieci uderzeniem o skałę. „Dzieci” w nauczaniu św. Benedykta oznaczać miały „złe potomstwo szatana” Zob. J a n k o w s k i, dz. cyt., s. 30–31.

¹⁶ Tamże, s. 33.

– w Jego prawdzie wytrwajmy w klasztorze aż do śmierci, abyśmy przez cierpliwość stali się uczestnikami Męki Chrystusowej i zasłużyli na udział w Jego Królestwie” (RB, Prolog 50). Widzimy zatem, że św. Prawodawca w nawiązaniu do Listu św. Piotra (por. 1 P 4, 13) dużą wagę przypisuje ochoczemu przyjmowaniu krzyża cierpienia ze względu na miłość do Chrystusa.

Chrystocentryzm Reguły ujawnia się także w odniesieniu do braterskiej miłości¹⁷, o której św. Ojciec pisze m.in. w rozdziale drugim Reguły: „Wszyscy jesteśmy jednym w Chrystusie i pod rozkazami jednego Pana dźwigamy równy dla wszystkich ciężar Jego służby” (RB 2, 20). Zatem miłość do Chrystusa ma się przejawiać w braterskiej jedności i wzajemnej służbie. Szczególnego jednak charakteru nabierają słowa św. Patriarchy, który – mówiąc o obecności Chrystusa w ludziach – zwraca uwagę na to, iż utożsamia się On z każdym chorym i cierpiącym. „O chorych – pisze św. Benedykt – należy się troszczyć przede wszystkim i ponad wszystko i służyć im rzeczywiście tak, jak Chrystusowi, bo On sam powiedział: «Byłem chory, a odwiedziliście Mnie» (Mt 25, 36) oraz: «Co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili» (Mt 25, 40)” (RB 36, 1).

Św. Prawodawca zachęca również, a właściwie wręcz zaleca, aby „w duchu miłości Chrystusowej modlić się za nieprzyjaciół” (RB 4, 27). Jest to kolejny wyraz chrystocentryzmu jego Reguły¹⁸

Innym jego przejawem jest wyraźne podkreślenie obecności Chrystusa w przełożonych¹⁹ „Wiara – czytamy w Regule – widzi w nim [tzn. w opacie – przyp. autora] w klasztorze zastępcę Chrystusa, skoro nazywa go Jego imieniem” (RB 2, 2). Św. Benedykt wraca do tej myśli również i na innym miejscu: „Opata, ponieważ wiara widzi w nim zastępcę Chrystusa, należy nazywać panem i opatem, nie jakoby on tego dla siebie żądał, lecz jako wyraz czci i miłości dla Chrystusa” (RB 63, 13). Posłuszeństwo mnicha winno wypływać, jak to wynika z tekstu benedyktyńskiego Kodeksu, z miłości do Chrystusa. Widać to wyraźnie na kartach Reguły, gdzie Prawodawca pisze: „Co poprzednio tylko z obawy wypełnił, tego wszystkiego będzie teraz przestrzegał bez żadnego trudu, z przyzwyczajenia, niejako w sposób naturalny, już nie ze strachu przed piekłem, lecz z miłości do

¹⁷ Zob. N i g g, dz. cyt., s. 52–54; zob. także J a n k o w s k i, dz. cyt., s. 34.

¹⁸ J a n k o w s k i, dz. cyt., s. 35.

¹⁹ Zob. N i g g, dz. cyt., s. 49–51.

Chrystusa [...]. Oto, co przez Ducha Świętego zechce Pan objawić łaskawie w słudze swoim oczyszczonym z błędów i grzechów” (RB 7, 68–70).

Podsumowując, należy stwierdzić, iż św. Benedykt mówiąc w swej Regule o naśladowaniu Chrystusa wzywał mnichów do wewnętrznego upodobnienia się do Niego. Drogą zaś wiodącą do tego jest umiłowanie prawdy o Wcieleniu (RB 63, 13), pokorne słuchanie i praktyczne realizowanie Słowa Bożego (RB, 20, 4; Prolog, 9), przyjęcie oraz łączenie z Nim swoich cierpień, służba i braterska miłość oraz posłuszeństwo przełożonym, w których należy widzieć samego Chrystusa²⁰ Warto dodać, że fundament Reguły św. Benedykta jest Pismo św. (ponad 300 cytatów), a także teksty Ojców Kościoła i innych pisarzy wczesnochrześcijańskich. Reguła ta stała się wzorcą dla późniejszych reguł zakonnych, które powstały na Zachodzie.

CHRISTOZENTRISMUS IN DER BENEDIKTINISCHEN REGEL

Z u s a m m e n f a s s u n g

Kaum ein Text hat so Epoche gemacht, wie die Regel von Benedikt (gest. ca. 547). Sie ist wie eine Abbildung des Evangeliums, das man im Mönchlebens einführen sollte. In der Regel betont der Benedikt, daß Jesus Christus das Zentrum des Mönchlebens sein sollte. Christus ist zugleich ein Beispiel, wie man gehorsam und demütig sein sollte, nicht nur für die Mönchen, sondern auch für alle, die nach der benediktinischen Spiritualität sich orientieren möchten. Sehr wichtig ist auch, was der Benediktinergründer betont, daß das Mönchenlebens eine Gemeinschaft mit dem leidendem und gekreuzigtem Herrn ist. Bis ins dreizehnten Jahrhundert hinein war diese Regel die Klosterregel des Abendlandes und die magna charta des Mönchtums.

Zusammengefasst von Jarosław M. Poptawski

---

²⁰ Por. J a n k o w s k i, dz. cyt., s. 40; N i g g, dz. cyt., s. 58–62.